

Persona entrevistada: **Mariona Silvestre Prats.**

FONS: CAN VILUMARA.

Data: Desembre 2002.

Entrevistadora: Mireia Mascarell Llosa.

Duració: 70 minuts.

Signatura: Ot8

CARA A:

El seu nom és Mariona Silvestre, què més?

Aviam, a mi em diuen Mariona, però Maria Silvestre Prats.

I vostè és d'aquí de l'Hospitalet?

Jo vaig néixer al carrer Santa Rosa número 8 de Hospitalet. La meua mare ja era de Hospita... "Bueno", ella no hi va néixer però ja va vindre de petita i la meua àvia ja treballava a Can Vilumara, la meua àvia, la mare de la meua mare, i després la meua mare també.

O sigui, que sou 3 generacions que heu treballat a la fàbrica.

Sí.

Déu n'hi do. Quina edat té vostè més o menys?

76...

"Bueno", és igual, tampoc no cal...

Jo tinc 77, Fredo?

F: Sí.

77.

77, "bueno", ens deixavem un. Llavors ha viscut tota la vida aquí al barri Centre.

Sí, sí, sí.

Escolti, vostè va anar al cole aquí al barri també suposo.

Sí, a la Casa Espanya.

A la Casa Espanya. I després de Casa Espanya va fer algun estudi més o ja no?

No, perquè als 14 anys "allavorens"... mira, el dia que vaig fer els 14 anys no vaig anar a col·legi, i a l'endemà vaig anar i em van dir que ja em despedien perquè ja havia fet els 14 anys i ja no volien...

Ah, sí?

Sí, això a Casa Espanya, i "allavorens" ja no vaig poder anar més, i la mama llavors va anar a buscar-me feina a Can Vilumara...

(Interrupció)

Feia els 14 anys, aquell dia no vaig anar a col·legi i a l'endemà ja no em van volguer, ja m'havien tret. Era una assistenta social, perquè ni era mestra, i "allavores pues" la mama ja em va buscar feina i ja no... Vaig cosir de petitona, jo als 9 anys i als 10 anys ja em feia tota la roba i ja em feia... Cosir sempre, però treballar ja als 14 anys.

Perquè a casa vostè ja clar, acostumada a veure la mare i l'àvia a la fàbrica suposo que ja desde sempre ja va pensar que aniria a la fàbrica també.

Jo a l'àvia no la vaig conèixer perquè va morir jove. Jo a la iaia María no la vaig conèixer, però ella era la que repartia les bitlles diguessim, que després ho va fer la Solí, però la iaia treballava, i el nínxol que tenim li vam comprar les noies de Can Vilumara, la van ajudar perquè no sé què va passar i sí, a ella la volien molt a Can Vilumara a la iaia, però jo ja no la vaig conèixer, va morir diguessim i no...

Perquè clar, la iaia vol dir que devia ser de les primeres de quan van obrir la fàbrica doncs.

No sé... perquè era vídua i tenia... la iaia era vídua, tenia una colla de filles, tenia la María, la Núria, la Teresina., la mama... 5 em sembla, i l'oncle Miquelet que era bessó però es va morir la bessona. I "allavorens" el senyor Vilumara, el pare, eh?, la meva mare no estaven batejades, allò que d'això, i els van batejar i va ser el senyor Vilumara i la seva filla els padrins de la mare i de les germanes, però una, una que es deia Núria va morir, que vivien llavors al carrer Sant Joan. I la meva mare és la que va treballar diguessim a Can Vilumara.

A banda de la seva mare per això, alguna altra germana hi va entrar a la fàbrica?

No, em sembla que no, em sembla que no, la María no perquè es va morir molt jove també. Va tindre un nen i la va operar el Gajo de la "pendis" i es veu que li va tocar la médula del os o no sé què i es va morir, se li van asentar les barres. I la Teresina també es va casar molt jove i va anar a viure a Barcelona, cap allà a Can Tunis, però la que treballava era la mama.

O sigui, que la seva mare va entrar de jove a la fàbrica, i casada i tot es va quedar allà.

Sí, sí, després de casada no sé quants anys va treballar, això no ho sé si va treballar molt de temps, no sé, però ella treballava allà.

Però vostès juntes no van treballar mai.

No, no, no, no, ni amb l'àvia ni amb la mama, la mama i l'àvia poder sí, però jo no, jo no.

Lavors vostè, imaginem-nos la situació, 14 anys, al cole li diuen: "Vale, nena, ja no cal que tornis..."

Sí, sí, perquè ja havia fet el "cómputo" diguessim.

Clar, i llavors què passa a casa?

"Pues" mira, a treballar i a cosir. Anava a treballar tot el dia i "allavorens" quan veníem de treballar anàvem a cosir, i ens fèiem la roba i ens ho fèiem tot. Llavors no es comprava la roba feta.

A on cosien?

Allà al mateix carrer hi havia moltes modistes, hi havien 3 o 4 al mateix carrer, i després moltes dones que feien confecció, la meva mare llavors també va fer confecció amb la meva germana, feien camises de "moro" i coses així, es feia molta confecció, i també ajudava a fer confeccions, clar, però diguessim, a la fàbrica jo vaig treballar dels 14 anys fins els 20 que em vaig casar.

Escolti, i a la fàbrica vostè recorda el primer dia que hi va anar?

Sí, sí.

Va anar-hi amb la seva mare?

No, em sembla que no, que hi vaig anar sola em sembla.

Però suposo que va entrar una mica per recomanació.

No, no, a buscar feina vem anar diguessim, hi havia l'Etapé de director, vam anar totes dugues però després ja vaig anar jo sola, i pel camí com que hi havia molts veïns... hi havia una, la Lola, que vivia a la mateixa casa de casa, hi havia el Navarro, que pobret, ara ja és mort, que diguessim, tots erem amics del barri i això i jo m'anava amb el Navarro, i després ja trobava la Joana que vivia al carrer d'Alsina i ja anàvem amunt, però sempre vaig anar diguessim sola.

I què recorda del dia primer que va posar els peus a la fàbrica?

Ah, em va agradar molt, si vaig plorar quan la vaig deixar. A mi m'agradava molt treballar i a més a més escolta'm, les aprenentes "allavores" pobres, ens feien escombrar la fàbrica, ens quedaven unes bullofes a les mans... Els dissabtes repartien totes les escombres per tots els telers i llavors ens feien escombrar les sales grans, els "pasillos" i tot, ens ho feien escombrar i ens sortien unes bullofes!

Clar, perquè devia ser molt gran allò, no?

Sí, i nosaltres molt petites!

I vosaltres molt joves.

I jo em recordo que ens sortien unes... I ens feien netejar les "escupideres".

Què és això de les "escupideres"?

Ah, tu no ho saps?

"Bueno", suposo que és per escopir però no...

I resulta que jo, "bueno", jo no he sigut mai fastigosa, jo ho feia, anàvem a la regadora que hi havia fora al pati diguessim, de Can Vilumara, hi havia a on passava l'aigua, on hi ha ara les escales, doncs a la punta hi havia una regadora i ho posàvem a dintre i ho netejàvem, però va vindre una aprenenta, que "llavorens" ella ja ho va fer... Això eren els mesos diguessim, mentres feies d'aprenenta, després ja no, i va entrar una que li feia fastic i perquè no li fes fastic a ella li netejava jo, pobreta, i també es deia María López, per això t'he dit que si hi haves anat a Barcelona, perquè ella viu a Barcelona.

Clar, no, no, és aquesta d'aquí de Hospitalet.

També es diu María López, era veïna de la Madalena, del carrer Alpes, vivia a la mateixa casa.

Ah, es que encara no he anat allà.

Eren veïnes. Allà vivien la María López, la Madalena i la Castellote, al mateix edifici, a les mateixes cases, i ens van fer molt amigues, aquestes sí que tinc "retratos", erem amigues.

Escolti, i les "escupideres" aquestes, on eren aquestes "escupideres"? Al terra?

A terra.

Però què eren, per les dones o pels homes?

Pels homes dels despatxos.

Per això, que les dones no ho feien això d'escopir. Clar, com que ningú m'havia dit res dic: "Què és això?"

Hi havia un que era... només vigilava, el senyor Rico, que vivia al carrer Roselles, i aquell senyor "pues" escolta'm, només vigilava que no et belluguessis del "puesto" i tot, i ens vigilava tot el dia i si paraves o "algo" ja estava ja que escolta'm, semblava... I per ells, diguessim, on hi havia el Josep, el Calvís, tot això, allà dintre hi havien "escupideres".

Perquè era molt habitual que els homes escopessin i així?

No ho sé, però sí, jo em recordo d'això, però jo ja ho dic, jo no he sigut fastigosa mai, però sí, i "bueno", i escombrar i tot això després no, un cop ja et donaven una màquina i d'això po ja no, ja no ho feies, només eren les aprenentes.

Perquè tot això, clar, vostè em deia 14 anys, quin any devia ser això?

Jo vaig entrar al 56.

Al 56.

Espera't, espera't, no, al 50, al 50, al 56 em vaig casar. Vaig entrar a l'any 50, al 56 ens vem casar.

Escolti, i quan va deixar la fàbrica això era habitual, que la gent deixés la fàbrica quan es casava o...?

Sí, sí, encara no sé per què, perquè jo escolta'm, no tenia per què deixar-la perquè jo em trobava bé, vaig plorar i tot quan vaig anar al despatx a dir-li a l'Etapé, al Ricard, "pues" escolta'm, plorant, i deia: "No, dona, que si mai trobas d'això torna que t'agafarem!" Perquè m'estimava molt però jo ho vaig sentir molt, però "llavorens" es veu que era moda, i no sé per què, vaig anar a viure a ca la sogra, "ojalá" no hagués marxat, però "bueno", mira...

Són coses de l'època també.

Sí, sí, sí.

I després de vostè algú més de la família hi va entrar a la fàbrica o ja no?

No, perquè "llavores" les nenes, la Dolors ja la vaig tindre al 57, al 56 ens vem casar, als 11 mesos ja va néixer la Dolors i elles ja van néixer a un altre ambient d'estudiar i això ja no, ja les veus, elles estudiar, i el nen va estudiar, va fer batxiller i COU, i "llavores" va dir que no, que no volia estudiar més, i està al Max Center, a La Farga, pel Ajuntament, és funcionari, però ell no va volguer estudiar més, estudiar cursos i coses així però diguessim, una carrera no va volguer, però elles sí i "allavorens" ja no, elles ja no van ser de... I a més la fàbrica també va plegar també.

I a banda de la mare i l'àvia i així, hi havien més parents que estiguessin treballant, dones o homes?

De la nostra família no, però després per mediació meva diguessim, el meu germà va conèixer "bueno", la meva cunyada que era de la família Salip, hi treballava la mare, hi havien treballat les ties i àvies, tot ja venien també de...

De tradició.

Que si un dia la vols entrevistar, però ara a l'estiu estan a Molins de Rei. La Teresa també, ella, la seva família també venia de treballar de... Les ties i tot això, de Can Vilumara, i la mare, l'Angelina Salip, que estava a les pinsadores, va treballar sempre allà.

Escolti, recorda l'horari que feia allà a la fàbrica?

Tot el dia, de 8 a 12 o 12 i mitja, i després a la tarda fins a dos quarts de 6. Tot el dia anàvem.

A dinar anaven a casa per això.

Sí, tot el dia amunt i avall. Aquell carrer era camí de carro, com ara queda alt, allò era ensorrat, camí de carro, i passaves... Escolta'm, jo em recordo sempre que em diuen de "tormentes", una vegada que hi havia una "tormenta" i venia de casa la María López i aquestes amigues, que hi vaig anar no sé per què, i al tornar, que havíem sortit de treballar i al tornar va fer una "tormenta" i era camí de carro i tot eren llampecs i me'n recordo que aquell camí era llarg, ara en un moment ja és, era llarg, no s'acabava mai, i era perquè quedava ensorrat diguessim, la fàbrica quedava més en la paret... Era un camí de carro molt dolent, ara no, ara està bé.

Per on pujava des del carrer Santa Rosa?

Mira, jo tirava el carrer Santa Rosa diguessim, Josep Prats, llavors sortia pel carrer d'Alsina diguessim, ara no sé com se diu...

Baró de Maldà.

Sí, i "allavores" tirava per Repartidor, pel Passatge de la Pau, sortia a la Rambla, "llavores" pel carrer de l'ambulatori i sortia a... Que llavors no hi havia ambulatori, eren horets, "llavorens" tot eren horts, allà no hi havia res.

I dius que us ajuntàveu una colleta de gent d'aquí.

Clar, ens trobàvem amb el Navarro, que sempre me recitava versos, que ell sempre estava amb poemes i versos, i anàvem xerrant i "bueno", llavors t'anaves trobant. La Lola, ja dic, la Lola vivia a la mateixa... no em recordo com se deia "d'apellido" la Lola... ara estic rumiant com se deia, i "allavorens" ja anàvem aquesta senyora soltera, gran, que llavors hi havia moltes de solteres grans treballant a la fàbrica, ja ens trobàvem amb la Lola, ja dic, vivia a la mateixa casa, i ens anàvem trobant tots, i "bueno, i mira...

Tant homes com dones?

Sí, erem tots amics. Mare meva!

I quan vostè va entrar va entrar-hi amb alguna amigueta així també de 14 anys?

No, però "bueno", de les que hi havien diguessim, la Joana poder ja hi era, però "llavores" ja van entrar... Jo vaig ensenyar a la María López aquesta, i va entrar la Madalena i "bueno", ja ens vem fer amigues diguessim i ja sempre vem anar juntes. Fèiem festes, fèiem "Carnavals" i tot això, i ens disfressàvem i anàvem juntes. Després ja van fer el Club Muntanyenc a l'Ateneu, "bueno", la UEC "llavorens" era, i "llavorens" ja vem anar d'excursió i ja venien colles i això.

Escolti, i a casa seva, sa mare era viva quan vostè treballava a la fàbrica encara.

Sí, sí, la mama va morir que jo tenia les nenes ja... Ja teníem la Laia i tot, la néta ja la teníem quan va morir la mama.

I a sa mare li semblava bé que vostè estigués a la fàbrica o els pares potser haguessin volgut que fes alguna altra cosa?

No, perquè eren d'aquells antics encara, la mama diguessim i el papa volien que el noi estudiés, però les noies erem de treballar a la fàbrica diguessim. "Allavorens" estàvem a l'època antiga, i ja dic, el meu germà sí que va fer batxiller i d'això; o sigui, "bueno", ara ja s'ha jubilat però va ser un treballador... Primer va treballar a una gestoria però després va treballar a la CAMPSA i fins ara que l'han tancat la de Badalona, però tenia un càrrec important.

Escolti, expliqui'm una mica quan vostè va entrar quines feines va començar a fer.

"Pues bueno", repartir les bitlles, diguessim, als telers i coses així, "bueno", fèiem bitlles. Primer fèiem coses, diguessim, d'aprenentes... diguessim, fèiem coses d'escombrar i de recollir i coses així, i després ja et donaven una màquina que feies bitlles, i "allavorens" les bitlles aquelles, quan més caixes feies "pués" més, diguessim, pujaves de categoria diguessim. Jo me'n recordo que sempre feia, cada dia, les mateixes caixes i per això vaig prosperar diguessim, perquè jo no feia un dia 10 i un altre 5, no, sempre feia la mateixa feina, i "allavorens" em van posar ja als ordidors.

I recorda quan temps va estar fent bitlles?

"Pues" no sé, no sé...

Uns quants mesos o anys?

No, anys no, anys no. "Allavorens" saps aquest ordidor que hi ha petitet al Museu? A aquest feia jo els voravius de les robes, amb aquell aprenies a ordir diguessim, però feies els voravius de la roba, i "allavores" ja et donaven l'ordidor gran, i "allavores" les iaies que hi havien, que eren senyores grans, hi havia una que vivia a la Rambla i després una altra que es deia Assumpció, la Palmira hi havia, i després la María Saludez, la Palmira ja va plegar perquè es va casar... Llavors s'enfadaven perquè jo guanyava més que elles! Clar, jo anava més lleugera...

Que anava a preu fet?

No, era a preu fet però diguessim, que feia més peces que elles, m'entens? I "allavorens" deien: "Mira, tan poc temps que d'això i ja guanyes més que nosaltres!" Perquè elles ja treballaven de tota la vida i jo no, però sí que...

Però cobrava més? Feia més feina?

Sí, es veu que cobrava com elles o més, i a elles els hi feia ràbia, deien que no podia ser diguessim, però jo era molt treballadora, era molt... M'estimaven molt.

I la comparació entre les bitlles i l'ordit, de dificultat o de cansament?

Les bitlles era una cosa que la posaves i enganxaves el fil i "shhh", la màquina l'omplia, i l'ordidor no, perquè havies de mirar per exemple, si hi havien 300 o 400, no me'n recordo, 390 i "pico" de fils diguessim, als rodets, al darrera, passava per davant tots els fils i havies de mirar que no es trenqués un o d'això, si no la peça llavors hagués saltat, clar, "llavors" ja havies de passar unes cintes que les fèiem nosaltres també amb un rodet, unes cintes diguessim, perquè llavors el teler fa el creuat, que l'ordit era molt important.

I era molt cansat per això, era una feina...?

Havies d'estar tot el dia dreta.

Per les bitlles també.

Sí, clar, no et pots arrepenjar, allà no et podies arrepenjar.

Però totes les feines de la fàbrica devien ser dret.

Sí, però al teler diguessim... "Bueno", al teler clar que has de vigilar però et pots arrepenjar una mica o lo que sigui, a l'ordidor també et podies arrepenjar, et podies parar amb el peu, però era vigilar molt; per exemple, si hi havien 6 o 7 ordidores,. De telers hi havien 200 o 300 o... m'entens? D'ordidores hi havien molt poques.

O sigui, si vostè hagués estat 40 anys treballant a la fàbrica...

No m'hagués mogut d'ordidora ja.

S'hagués quedat ja d'ordidora.

D'ordidora, clar.

O sigui, telers era abans de...

No, de teler hi havien moltes diguessim, però d'ordidores hi havien poques, per la feina que fèiem nosaltres ja n'hi havia prou diguessim, perquè hi havia un que el portava la Saludes que era automàtic, i aquell ja feia moltes peces diguessim, saps? I "allavors" nosaltres fèiem en altres ordidors que eren més antics, i ja fèiem la feina per tots els telers diguessim.

I com aprenien la feina, què hi havia una mestra o com anava això?

Sí, estàvem una temporada amb una de les grans, a mi em va ensenyar una, l'Assumpció, que vivia a la Rambla, que era soltera també, la majoria ho eren, eh? I "llavors" ella em va ensenyar.

I en els ordits... A vostè li agradava fer l'ordit?

A mi sí, jo sempre... Es que jo tot lo que he fet sempre m'ha agradat, no ho feia de mala gana, jo m'estimava la fàbrica, de veritat.

I va plegar que estava als ordits.

Sí, sí, sí. Perquè "allavors" al casar-te "pues" no sé, jo no sé per què va ser perquè encara no ho entenc, perquè escolta'm, a mi m'era igual anar a treballar.

Escolti, en aquesta època per això, ja no devia ser seda lo que feien, devia ja treballar el raíó, no?

No, seda i després fèiem... "hasta" havia fet seda natural i banderes i coses, que per aprendre havíem fet una espècie de banderes de colors i coses així amb seda natural.

I la seda devia ser més complicada de tractar.

Sí, sí, però jo havia fet amb seda natural. Fèiem “raso”, “raso” de... les núvies quan te casaves el vestit de... no el vestit, lo de sota diguessim, la camisa, jo ho tinc, ho guardo encara. De “raso”.

M'ho vaig fer jo també, el corsé és de “blonda” i la faldilla de “raso”, però fèiem sedes diguessim, però jo havia fet coses de seda natural.

Escolti, i m'havien explicat que a mig matí feien una paradeta per esmorzar.

Jo no.

No paraven per fer alguna cosa a mig matí?

No, mira, que t'explicaré una cosa... Era Dijous Gras i resulta que totes és clar, la truita escolta'm... i quan vem sortir ja era tard, sortíem a dos quarts de 7 em sembla que sortíem, i ens vem emportar la truita i ens la van anar a menjar al lavabo. Erem aprenentes, i estava el senyor Rico aquest que estava a la porta del lavabo, i “bueno”, vem sortir totes, primer una i després l'altra, i erem 4 o 5, però era gran el lavabo, no era petit, i “bueno”, totes “escorregudes” cap a la màquina. Però tot i amb això fèiem la feina, eh?

I aquella setmana em van pujar, em van pujar un “duro”, eh? Jo guanyava 7 “duros”, 35 pessetes.

A la setmana?

Sí, i el senyor Estapé, el Ricard, em crida i diu que anés al despatx, dic: “Ai, Déu meu!” I diu: “Mira, estem molt contents de tu perquè sempre fas la mateixa feina i tot, i et pujem un “duro”. I jo més contenta! Diu: “Però no facis més Dijous Grasos”.

Les havien pillat, vaja.

Estava aquell apuntant tot lo que sortia d'allà. Però no podíem menjar, no, si menjaves una miqueta d'amagat.

I beure? Si tenien set què feien?

Un càntic, un càntic.

Ah, tenien un càntic allà al costat.

Càntics.

I per exemple, quan es trobaven malament, allò de la regla o aquestes coses...

Sí, “allavorens” sí que hi havia la María Soler, pobreta, la de la barberia Soto, no sé...

No ho conec, no.

Al carrer de la “Iglesia” hi havia una barberia, hi havia la María Soler que també era soltera, pobreta, i estava al laboratori diguessim, a on vivia el Ricard i “bueno”, a on vivien els “jefes” estava allà, i si et trobaves malament “allavorens” anava i deïem: “María, em trobo malament”. I em feia una camamilla i me la prenia i em feia xerrar una mica i cap a treballar una altra vegada, però això sí, això sí, la María sempre et feia una camamilla que jo li agraija perquè escolta'm, ens estimava, pobre dona, i “allavorens” deïa: “Vine”, i et feia xerrar i et distreïa i ja està.

Clar, és que tot dones, suposo que aquest problema mensual diguem, que cada dos per tres devien...

Sí, però n'hi havien que no es trobaven malament, i jo com que era poca cosa perquè no valia... Quan em vaig casar pesava 43 kilos, “pues” era poca cosa “pues allavores pues”... el dia que em trobava malament, sempre no, anava allà i la María et feia una camamilla i ja està, amb un fognonet d'aquells de ???? o no sé què, una cosa petitona, i et feia una camamilla.

Escolti, i la sensació a dintre la fàbrica...? O sigui, de sensacions, eh?, el fred, la calor, la humitat, aquestes coses les recorda especialment?

Sí, feia molt de fred i “bueno”, i calor també però “bueno”...

Perquè clar, la seda perquè no es trenqui ha de tenir una temperatura...

Sí, pujava l'aire de terra.

Però es notava que pujava aire de sota?

Sí, sí, hi havien unes "trampilles" i pujava aire, sí, però "bueno", no... El fred era anar i vindre i tot això, perquè no eren el temps com ara que tothom té de tot.

I el soroll?

El soroll era "estruendo", perquè com que tot era una nau gran i els telers picaven i totes les màquines i tot, era molt "d'estruendo", però "bueno", ja t'hi acostumes. Parlàvem amb signes.

Això m'explicava la Palmira, que havíeu desenvolupat com una sèrie de...

Les 11, les 12... i coses així, parlàvem amb signes perquè és clar, no podies parlar, així no podies.

I pendents totes de la sirena, no?, de que toqués la sirena per treure al camp. I escolti una pregunta, des d'aquí el carrer Santa Rosa se sentia la sirena de...?

No, perquè aquí hi havia la CAMPSA també, que se sentia la de la CAMPSA i tot. No, d'aquí no.

Però igualment la sirena de Can Vilumara se devia sentir de lluny.

Sí, suposo que sí, però "bueno", no, ara no recordo molt bé, però sí, a la que tocava el "pito" ja estaves a punt i corrents, perquè escolta'm, entre anar i vindre i dinar i tornar corrents cap allà era... era empenyador, però "bueno".

I vostè recorda haver arribat algun dia tard?

Sí.

I què passava quan s'arribava tard?

Et feien estar un quart d'hora i ens el descomptaven. Un quart d'hora a la porteria i te'l descomptaven.

Perquè la porta quedava tancada?

No, et feien esperar a la porteria. És clar, al barri estava obert diguessim, i "allavors" entraves però a la hora en punt "pum", el barri tancat. Havies d'entrar per la porteria i et feien estar un quart d'hora, te'l descomptaven.

Escolti, quina era la dinàmica, arribaven allà i llavors què feien lo primer de tot, anaven als vestuaris o...?

Sí, teníem a dalt... diguessim, hi havien uns armaris estretets així, jo tenia el 151 o no sé quan, un número baix, i "allavors" obries i allà penjaves la xaqueta o lo que portaves i baixaves abaix.

Perquè no portaven uniforme.

No, davantal, però no, uniforme no.

El davantal era seu.

Sí, sí.

I se'l rentaven vostès i tot.

Sí, i la borsa per posar els fils, encara ho guardo, eh?, i les "estisores". Era una cosa plana, també, tot això ho guardo, i les agulles i tot.

Però això no era vostre, no?, o sí?

Era meu, era meu.

Ah, sí?

Sí, sí.

O sigui, que les tisores que vosaltres fèieu servir per si un fil o així, era vostra?

Eren nostres, sí.

És curiós, no?, que no fos de la fàbrica això?

Cadascú tenia les seves, i era meu.

I a banda dels vestuaris quins altres espais hi havia a la fàbrica, així que utilitzessiu?

Res més... Res més perquè a dalt, al vestuari jo em recordo que hi havien uns "paletes"... Erem cries, i hi havien els "paletes" que es canviaven al mateix "puesto" que nosaltres, i hi havia un que portava gorra, i li agafàvem la gorra i li posàvem la gorra així posada sobre l'escombra... Mira, coses de cries. Teníem 14 anys, i un dia diu... hi havia un "lletreter" que deia: "Si quereis tocar-me, me tocais los cojones". Ja no li vem tocar més la gorra, ja, ja, ja. Eren nanos també, però allò en broma nosaltres li agafàvem la gorra i li posàvem sobre l'escombra, i ja no ho vem fer més... però de bromes així... És que erem cries, era treballar però era jugar, perquè erem cries. Teníem una responsabilitat perquè si no ens haguessin fotut fora però jugàvem diguessim, m'entens?

Escolti, menjadors i així no hi havia?

No, no vem menjar mai allà diguessim.

Però m'havien comentat que hi havia gent que com venien de fora de l'Hospitalet es quedaven a menjar allà.

"Pues" devien quedar-se fora o no sé, però a dintre, menjadors no.

No ho recorda.

No, hi havien aquestes taules que posàvem la roba que preniem al "corte", però jo no crec que menjessin allà, no me'n recordo.

Escolti, això de prendre "el corte" què vol dir?

Hi havia l'assistent social diguessim i "allavorens" una t'explicava una cosa, l'altra... I aquesta ens va ensenyar a tallar, a prendre mides... Jo ja cosia, ja sabia, "llavorens pues" mira... Perquè aquesta assistent social tenia una germana que era professora de la Diputació, allà a "Cultura de la dona", saps? I "allavors" ella ens ensenyava. Tenim un "retrato" que estem amb el metro posat aquí i tot, que apreníem a tallar i això. Això després de plegar, eh?, no a les hores de treballar, no, després.

O sigui, era una activitat extra.

Per exemple, a lo millor un diumenge anàvem a veure alguna cosa o un museu o "algo" així, sortíem diguessim, però eren activitats fora però anàvem amb l'assistent.

Sempre va ser la mateixa persona?

No, no, vem tindre varies. La que hi ha a Montserrat, la Mª Angels Alsina és la primera que vem tindre, que aquella la vem estimar molt, i encara ens escriu, ara per Nadal encara tinc cartes, que per cert, aquest any no li vaig escriure i pobre, però sí.

Perquè és la que es va fer monja.

Sí, sí, i vaig plorar quan es va fer monja! Oi com vaig plorar! Perquè la vaig veure darrera les reixes, era de clausura. I oi, quan la vaig veure, perquè era a Santa Cecília i feia una pena, pobreta!

Però ella devia estar contenta, no?

Sí, si li vam comprar les mantes entre totes, perquè diguessim, poguéis entrar, perquè havies de portar el dot, a més a més les monges, i després quan va fer 25 anys li vem comprar i vem

anar la Joana i jo a la “Casa de las Mantas” i li vem comprar i li vem portar, i deia que era massa maques, que era per la mare superiora, que per ella no, que eren massa maques. I ja dic, les vem comprar, vam anar la Joana i jo i li vem regalar també.

Ella també us devia estimar molt.

Ella molt, oi, les cartes i em parla del Alfred i tot, i amb els meus néts hi hem anat, aquest no, el Joan no, el Pere. Un dia entrem i diu... el Pere es veu que li va agradar, i diu... Entrem a dintre i ella no hi era, estava de vacances, que ara surten de vacances, i li diu a una monja que ja ens coneixia, diu: “Teniu una casa molt maca, eh?” Li va agradar, un monastir preciós, que és nou, és a Sant Benet, abans tenia Santa Cecília, però el de Sant Benet és molt maco, però el Pere diu: “Teniu una casa molt maca!” Però sí...

I a aquestes classes però, s’hi apuntava qui volia, no?

Sí, “bueno”, el jovent s’hi apuntava, gent gran no, les nenes.

I a banda de fer alguna sortida i aprendre una mica a tallar i cosir i tot això, què més us havia ensenyat?

La M^a dels Angels em va ensenyar a donar injeccions. Jo era molt poruga, me sabia greu fer mal, i hi havia una noia, pobreta, la Mari Marsal, que estava malalta i li havien de donar i va dir: “Mira, aprendràs amb ella”, perquè el senyor Vilumara també, van fer uns cursets a la Creu Roja i van anar-hi la Nuri Portillo que ara ja és morta, pobreta, i la Joana, van anar 3 o 4 a anar-hi, però al meu pare no li agradava que fos infermera, no li agradava, i no m’hi va deixar anar. “Allavores” tenia mala fama també, i no hi vaig anar, però la M^a dels Angels va dir: “Ja te n’ensenyaré jo”. Em va ensenyar, i amb la Mari Marsal aquesta que li havien de donar “pues” vaig aprendre amb ella.

Va fer de conillet d’indies.

Un dia li clavo l’agulla, diu: “Ai”, i li vaig tornar a treure l’agulla... Després no, després ja els hi vaig donar bé, però el primer dia li vaig clavar i li torno a treure perquè em va sapiguer greu fer-li mal, pobre Mari. Ja no l’he vista mai més, no sé que s’ha fet, vivia al carrer Canal, per allà dalt.

I us donaven algun premi o algun extra per anar a aquestes classes?

No, no, premis no.

Res de res. I era per això, durant la setmana que ho fèieu, no? Quan acabàveu la feina.

Sí, al plegar per exemple, hi havia un o dos dies que et quedaves i feies això, però extres no vem tindre mai, no.

I quan fèieu sortides eren aquí a Barcelona o també sortien fora?

“Bueno”, es que vem fer una temporada que anàvem... vem anar a la Costa Brava i això, però ens ho pagàvem nosaltres, eh? I el 2 d’agost, que era la patrona, la Mare de Déu dels Angels, “allavores” sí que ho pagava l’amo, i anàvem d’escursió i passàvem el dia. Vem anar una vegada a Núria, una vegada a Montserrat, després una altra vegada no sé cap a on era, cap a... no sé, era cap a Olot o cap allà. Vem anar varies vegades, però llavors sí que ho pagava ell.

Perquè els Vilumara sempre han sigut una gent molt religiosa.

Sí, quan em vaig casar va vindre la senyora Vilumara, la mare del Josep M^a i llavors em va regalar un rosari de plata i un llibre.

Déu n’hi do. Escolti, i a banda d’això feien alguna cosa més així d’esglèsia? Per exemple, els hi havien fet fer “pues” assistir a les conferències de capellans o...

Vaig fer exercicis espirituals. Vam anar, em recordo, 4 o 5, en varies tandes, vem anar a fer exercicis espirituals. A on era? A les javerianes...

A Sant Cugat.

Sí, anaven vestides de normal, eh? No anaven vestides de monges però ens van enviar a fer... “Bueno”, qui volia anar, eh?, a fer exercicis espirituals, sí. Em vaig fer uns farts de plorar, ja, ja, perquè jo era de parlar i allà no, no ens podíem enraonar.

Quina angúnia.

Sí, no podies enraonar, tot era sense...

“Bueno”, és un tipus d’espiritualitat molt especial.

Sí, perquè jo sóc de xerrar i d’expresar-me i allà no podies, no.

Escolti, i altres espais així de la fàbrica? Recorda haver...? Ah, per cert, perquè aquestes classes les devien fer a dalt, al pis de dalt.

No, a dalt només hi havien els vestuaris, no hi havia res més, era abaix, unes taules que hi havien groses, abaix on hi havia el director i... Allò era molt gran.

“Bueno”, això que li preguntava, recorda haver entrat alguna vegada a les oficines o a un altre lloc de la fàbrica?

Sí, al despatx del Estapé sí, quan et pujaven, i després no sé, alguna vegada, no em recordo.

Perquè a la sala de màquines o així no?

A les calderes i això no, on hi havia... I després hi anàvem al recanvi, que anàvem per exemple, si es trencava alguna cosa, anaves a buscar el recanvi, que hi havia el Joan Sala i el seu parent, no sé si era nebot o cosí o què era, el Jordi Sala, que era un nano jove, ens empetitava a totes, era molt maco. I “bueno, allavors” sí que anàvem a buscar recanvis allà diguessim, però “bueno”, res més.

Perquè la paga on us la donaven?

La paga quan sortíem, “allavors” ens pagaven, però no me’n recordo si anàvem al despatx. El dia que em va pujar sí, però després no me’n recordo que anéssim al despatx.

Era dissabte que us pagaven?

Sí, sí, sí.

Què us el donaven, en un sobre?

Sí, sí.

En metàlic?

Sí, sí... I després donaven el racionament, també el donaven a fora també.

Com, el racionament?

Et donaven arròs... jabó, et donaven arròs, oli...

Ah, sí? Us donaven menjar també?

Sí, però per emportar a casa, eh? I guaita, amb l’ampolla d’oli aquí, perquè no teníem ni borsa.

Però no és que això fos l’economat.

Sí, sí, sí, sí.

Ah, hi havia economat a dintre de la fàbrica.

Sí, et donaven com un racionament diguessim, o una paperina d’arròs o... paperina “llavorens” era, i oli i sabó i coses així et donaven.

Però anàveu amb aquells tiquets de racionament o havíeu de pagar?

No, no, no me’n recordo, pagar no crec, poder t’ho descomptaven, no sé, quan ens donaven racionament, sí. Sí ens donaven.

Ah, no sabia res d'això.

Sí, sí.

Això durant els 6 anys que vostè...

A sota la porteria, abaix, allà hi havia com una nau i passaves per allà i et donaven lo que et tocava.

I els 6 anys que va estar recorda això?

No, tots els anys no me'n recordo. Tots 6 anys no me'n recordo, però que ens donaven racionament sí.

Mira tu què curiós.

Sí.

Escolti, i suposo que hi havia moltes més homes que dones, ai!, dones que homes a la fàbrica.

Sí, dones. Sí, perquè als telers per exemple, per 30 o per 20 telers hi havia un contramestre en dèiem, no me'n recordo, i diguessim i un aprenent, i ja està, per uns quants telers hi havia com un banc diguessim, com un escriptori, i allà era el puesto, si es trencava una peça o "algo" ells t'ho anaven a canviar. I nosaltres també teníem a aquest, al Jordi Sala i al Felip també, que es trencava una molla... que jo me les arreglava perquè jo en sabia, agafava els "alicates", tallava el filferro i m'ho arreglava jo. Al temps que ho cridaves i això ja m'ho havia arreglat, però també teníem mecànics que ho venien a arreglar, sí.

Però és a dir, que vosaltres us relacionàveu sobretot amb la resta de dones.

Sí, sí, amb els homes també, perquè escolta'm, sempre teníem nanos que ens venien a fer la xerradeta i a veuren's i d'això.

I les edats de les dones que hi treballaven, que em deia que hi havien moltes solterones d'aquestes grans?

Moltes dones grans, sí, sí que n'hi havien moltes, també n'hi havien de casades, eh?, però moltes eren solteres, moltes.

Perquè clar, a les bitlles suposo que devia haver gent molt més jove.

A les bitlles eren les aprenentes.

Eren totes jovenetes.

Sí, sí.

I després a l'ordit i als telers devien ser ja variadets.

Gent gran, gent gran. Als ordits diguessim, vem estar de joves la Palmira, després jo, després hi va estar la María López que la vaig ensenyar jo, i em sembla que... no sé si la Madalena va ser ordidora, no me'n recordo, però poques, i en canvi als telers hi havia molta gent, moltes dones. La Margarita estava en una sala gran que portava telers elèctrics, que estava ella sola, la Margarita aquesta del Calvís, aquella portava molts, però es que estava amb uns que ja eren més moders i estava ella.

Escolti, perquè... Ai, esperi, ara se m'ha anat, ara estava pensant en la Quimeta i m'he penjat absolutament... L'edat de la gent que treballava...

Sí, majoria grans. "Bueno", es que "allavorens" la gent es veia més gran que ara, la gent era...

Això l'anava a preguntar, suposo que devia haver moltes famílies, no?, germanes i mares i filles i...

Sí, hi havia una que diguessim, que treballava el marit, que ell era contramestre diguessim, i ella era teixidora, la... Com se deia?... No em surt el seu nom... "Pues" hi havia el seu home diguessim, i parelles i així sí que n'hi havien. L'Amparo Barrera, em sembla que el Garrit

també hi havia treballat, lo que quan jo hi vaig anar em sembla que ja no treballava el Garrit, però l'Amparo em sembla que es devien conèixer allà. Després aquest, el Soto i la Sona també...

Clar, que van sortir molts matrimonis.

Sí, sí, sí.

Perquè escolti, a banda del que són bitllaires, ordidores i teixidores, hi havien més feines a la fàbrica.

Sí, hi havien les espinsadores, les que repasaven, que era una altra nau apart, les peçes quan ja estaven fetes "allavores" les repasaven, si sortia un fil el tallaven, repasaven la peça i "llavorens" era la mare, la Salip, la mare de la meva cunyada diguessim i la María Tubau. Hi havien 4, no sé si la tia Enriqueta també estava allà. La tia Enriqueta era l'Enriqueta però nosaltres li dèiem la tia Enriqueta, que era la tia d'uns amics nostres diguessim, allà tot era família i "allavorens" aquestes eren les que repasaven.

Hi havien que feien vores també o no?

No, els voravies els fèiem nosaltres amb aquest ordidor, però "llavorens" el rodet de la vora ja el posàvem al costat de l'ordidor i això, però després a vegades ja anava junt diguessim.

I vostè llavors amb les que va fer més amistat van ser primer amb les de les bitlles i després...

A les bitlles i... però allà tothom es coneixia, era una família, tothom s'estimava, no hi havien baralles ni res, erem tots amics, ja dic, amb les nenes, escolta'm, hi havien dugues germanes que feien bitlles, que es deien Soto, Ana M^a i Eugènia, amb aquelles vam ser molt amigues molts anys, i després hi havia una que es deia Galbín també, una que se'n va anar a viure a la Garriga, pobreta, que es va morir, tenia 6 o 7 fills quan se va morir, i es va morir la Leonor... Totes aquestes nenes van passar per les bitlles i vam ser molt amigues amb totes, ja dic, totes vam ser molt amigues.

I quan va deixar la fàbrica va seguir relacionant-se amb tota aquesta gent?

Sí, perquè encara ja dic, fa poc dies vaig veure la tia Enriqueta i encara: "Què ets la Mariona?" Una alegria! Perquè encara som amigues amb totes, ja dic. I la María Soler quan vaig plegar, escolta'm, cada any em va enviar la felicitació de Nadal i tot, vui dir, que hem sigut amics sempre tots.

Perquè quan vostè va estar a la fàbrica suposo que devia haver poca gent de fora de l'Hospitalet treballant.

No, de fora jo no coneixia ningú, quasi tots eren d'aquí.

Del barri Centre, de Sant Josep...

I a més a més, escolta'm, la de Cal Peta diguessim que... Tu has sentit anomenar Cal Peta?

Els Ventura?

Sí, "pues" la mestressa que té 90 i "pico" d'anys era amiga de la meva mare, treballaven juntes. I la de Cal Ustrell, la mestressa, la que és morta, també ha treballat amb la mama, eren amigues de treballar, havien treballat a la fàbrica.

Clar, aquí al barri havia hagut moltíssima gent que havia estat...

Després es van fer rics però abans eren amigues de la meva mare.

Escolti, i a banda de vostès, que anaven cada dia a treballar, allà hi vivia gent però.

Clar, perquè hi havia els porters i el director.

Sí, i prou, i la Palmira que vivia a dalt.

Els porters eren els Bonastre quan vostè hi era?

Sí, sí, sí, i després quan jo vaig marxar ja va entrar un nano que es deia Jaumet, que era molt amic meu, que vivia al carrer Bergara, van entrar ells de porters, però jo ja no hi era.

I les treballadores així, es relacionaven amb els de la porteria i tot això?

Sí, clar, mira, amb l'Anita quan ens veiem unes alegries, escolta'm! Perquè es que era... treballaves perquè havies de treballar perquè les fàbriques era un puesto de treballar fort, però la gent te l'estimaves, jo me'ls vaig estimar a tots. Jo no em vaig barallar mai amb ningú ni vaig tindre mai res, ja dic, amb la Joana encara ens telefonem i d'això, la Madalena quan ens veiem escolta, l'altra dia la vaig trobar...

CARA B:

I escolti una cosa, clar, vostè després ja no va tornar a treballar més al tèxtil.

Jo no vaig treballar enlloc, cosint sí.

Va seguir cosint.

Fins que la Dolors va tindre la Laia, perquè jo cosia i me'n feia uns farts! Mira, ara ha vingut la Angela perquè li estic arreglant els vestits, aquest vestit que portava li vaig arreglar ahir, perquè era llarg, perquè són altes, i ara tinc dos pantalons... "Pues bueno", jo sempre he cosit i anava a cosir per modistes diguessim, bones, i havia cosit per una casa de Barcelona, a Ca la Rosit diguessim, però fèiem models per una casa de Barcelona, i sempre he cosit, però és clar, això no cotitza diguessim, el cosir no d'això, i no guanyes massa tampoc. Però al tindre la Laia "pués" jo cosia, però saps què? Era molt tremenda, saltava del llit i em donava cada "susto" perquè em queia i era molt tremenda, perquè un mes ja me la van deixar, la Laia és la de la Dolors. "Allavorens pues" ja li vaig dir a la Salut, cosia llavors per la Salut, dic: "Salut, jo ja no puc fer..."

La Salut vivia a on?

Una que viu al carrer Santa Rosa.

Sí, ja la conec a la Salut.

"Pues bueno, llavorens" cosia per ella, que ella feia arreglos i coses així, baixos de pantalons i això, i "allavorens" li vaig dir: "Salut, ja no puc més". "Ai, que no trobaré com tu, que tu m'ho fas molt bé!" Però no, ja no...

Perquè vostès, totes les que han treballat al tèxtil, totes d'una forma o d'una altra han cosit i han fet coses d'aquestes.

Jo tot, tota la vida m'he fet la roba jo, m'ho havia fet jo, m'ho he cosit tot. Era petitona i ja em feia els abrics.

"Bueno", no pot compara amb altres fàbriques en les que hagi estat perquè no va treballar més, vostè li sembla que la feina a Can Vilumara, que les màquines diguem, eren modernes o... o que no eren gaire...?

No, modernitzat no. Ja dic, els telers moders eren als que hi havia la Quimeta, que per exemple, si una teixidora portava 2 o 4 telers, segons, allà n'hi havien al millor 20, m'entens? Aquells ja eren moderns, i d'ordidor només hi havia un que era com elèctric diguessim, que aquell feia moltes més peces, però lo altre era antic, era material antic.

O sigui, que seguia necessitant-se molt el treball manual.

El treball, s'acabava un rodet i havies d'anar al darrera a posar l'altra, nuar-lo i continuar, i amb el peu engegar i parar, no era modern.

I era perillosa alguna de les feines que feien?

No. Home, fora de les rodes diguessim, que pujaven a dalt al "techo", que no t'enganxés...

Les polítjes?

Sí, hi havien unes rodes diguessim, com unes correates que no t'enganxessin, però ja anaves amb "cuidado", però no. Aquesta ungla la tinc una mica desgraciada perquè em vaig enganxar una vegada el dit, però "bueno", això no té...

I recordeu si hi va haver algun accident en el temps que hi veu ser?

No.

O si us ha quedat alguna seqüela, allò de dir: "Ui, des de que vaig treballar els peus..." Aquest matí la María em deia: "Als peus se'm van fer durícies, i ja mai més me les he pogut treure".

Jo no en tinc cap, eh?, i vaig treballar més anys que ella. No, això és perquè li havien de sortir, jo no en tinc de durícies als peus, l'únic que jo tinc una cosina que és metge diguessim, i el seu marit també, és psiquiatra ella, i a vegades diu: "Com esteu i això?" I jo dic: "Ui, plena de dolors!" Diu: "Es que vosaltres a l'edat que veu anar a treballar encara us avíeu de formar, i tantes hores dretes..." Diu: "Tots els de la teva edat d'ara..." Que l'Àngela no ha anat a treballar i també té dolor... que tenim més dolor que l'altra gent, perquè és tantes hores dretes allà, "pues" era més dolent pels osos perquè encara no els teníem formats, entens? Però no podies agafar i sentar-te, com ara, frego els plats i em sento, allà no, allà haves d'estar de peu, allà no hi havia res perquè et pogués assentar perquè no hi havia ni un tamboret ni hi havia res, allà no.

Escolti, i per lo que era la feina, la remuneració estava bé, era poc, era molt?

Era poc, però "bueno", mira, jo tenia la germana del meu cunyat diguessim, que aquelles cosien com nosaltres però elles van anar a "un dique flotante", a Barcelona a cosir, i guanyaven igual que jo, però elles havien d'agafar l'autobus i el metro, o si no escolta'm, i s'havien de gastar els viatges, i jo els 7 "duros" que guanyàvem eren nets, entens? Encara em donaven el racionament, posem pel cas, i elles es gastaven... Sí, "iban al dique flotante", vestia molt, però "llavores" resulta que s'ho gastaven en viatges i jo no, a mi era net, sí que caminava però "bueno"... però era net lo que jo guanyava.

I abans hi havia molta costum de que sobretot, els més jovenets i així que treballàveu, anava tot directament per casa.

Jo no em vaig quedar mai un "duro", eh? Mai, mai, la mama sempre ho tenia. "Allavors" lo que anava a cosir, cosia per una senyora de la mateixa casa de casa que en deien Gràcia, que cosia per moltes cases bones d'aquí Hospitalet, llavors jo era aprenenta, i em donava 15 pessetes, però el dia que me les donava, perquè em deia: "Avui te'n pago una i te'n dec dugues...", l'altre setmana me'n pagava mitja, em devia 3. Mai vaig cobrar, bé, mai, i "llavorens" aquells cèntims sí que la mama me'ls donava, me'ls posava a la tauleta, però a lo millor a mitja setmana ja no hi eren perquè no arribaven i me'ls agafava.

A més a més, jo tenia una d'això, que quan venia el sant de la meua germana o el sant del meu germà els hi comprava coses. Jo sempre pels altres, per mi no em vaig comprar mai. El meu germà, feia aquí a la gestoria Andreu, va fer d'aprenent, i li donaven propines, anava en bicicleta, llavors s'anava en bicicleta, i li donaven propines i es comprava a Cal Soler pastes, i sempre portava morenes i coses de "barato", però sempre en comprava. Mai em vaig gastar una pesseta per mi, mai, sempre era per comprar-li un llibre, un cendrer al papa o "algo" pel papa o per casa, però per mi mai, mai, mai me vaig comprar res.

Escolti, parlant de regals, per Nadal o per Reis els hi feien alguna cosa a la fàbrica, algun lot o alguna cosa així?

No em sembla que no, no, jo no me'n recordo.

I quan vostè va plegar li van fer alguna cosa les companyes?

Sí, sí, tinc la llista, que un dia els hi vaig portar i tot. Tinc la llista, una havia posat 2 pessetes, l'altra un "duro"... Tinc la llista de tot lo que van donar, sí, sí.

I què li van regalar, se'n recorda?

No, no em recordo lo que van comprar, però sí, sí, van fer entre tots, ja dic, una 2 pessetes, l'altra un "duro"... Tot així, és clar, més no es podia.

I després el Vilumara sí que quan es va casar va ser allò que va explicar.

Els rosaris i un llibre.

Sí, sí. I durant el temps que... desde que va entrar fins que va sortir li van pujar moltes vegades el sou, que em deia abans: "Ara un "duro", ara no sé què".

Sí, vaig arribar a cobrar 300 i "pico" de pessetes, que llavors ja era molt, sí, sí.

Perquè va entrar amb 35 pessetes.

Sí, 7 "duros", 7 "duros" guanyava, sí.

Déu n'hi do.

Que només els 4 viatges que feia allà abaix, que de casa allà era llunyíssim, ara no és tan lluny però llavors era llunyíssim! I perquè passaves pels horts, tot allò de l'ambulatori, tot allò, no hi havia res, tot eren horts i era lluny! Era com si anessis a una excursió, i només pel viatge sol no ho valia, però "bueno"...

Escolti, dissabtes no van treballar mai per això.

M: Sí que treballàvem em sembla. Em sembla que sí que treballàvem el dissabte al matí, em sembla que sí. Fredo, oi que treballàvem...?... Oi que treballàvem el dissabte al matí a Can Vilumara?

F: Sí.

M: Sí que treballàvem.

Fins al migdia?

Sí, sí.

I les vacances les feien a l'agost o...?

F: A l'agost obligat a Can Vilumara.

Què eren 3 setmanes o 15 dies?

F: Dugues setmanes, una o dugues setmanes.

D: Sí, més no.

I tancava la fàbrica aquests dies?

D: Sí.

F: Una o dugues setmanes per la Festa Major, em sembla que una setmana per la Festa Major.

D: No me'n recordo.

F: Sí, em sembla que tancava una setmana el dia 15, per la Festa Major que llavors era el 15 d'agost.

Per Sant Roc.

D: Sí.

Escolti, i metge o altres serveis així havien tingut allà a la fàbrica?

F: Metges no, tenien assistenta social.

D: La Maria i l'assistenta, però metge no...

Recorda quantes eren allà a l'ordidor? Quantes dones eren?

D: 2, 4, 6 o 7 només.

I als homes els veien per allà per la sala o només al contramestre i l'ajudant?

No, no, i xerràvem amb tots, i el Joan Sala era molt carinyós i amb la Maria Saludes s'hi passava... i venia a veure-la i xerrar i això.

El tracte era cordial entre treballadors i treballadores.

Molt, molt.

Escolti, i quan entrava l'Etapé o així, algú de la direcció, què feien, es quadraven totes o què? Les renyaven si les veien xerrar o "algo"?

No, et donava una mala mirada i ja n'hi havia prou, a vegades. Ara, hem sigut molt amics i hem anat a Montserrat molts anys, perquè anem a la romeria i hem anat molts anys i anem junts i tot, amb la Palmira i l'Etapé. I a vegades l'he dit: "Els "sustos" que em foties! Ja, ja, ja".

Perquè et miraven així...

Clar, quan veies al d'això ja "buf", i quan deien: "L'amo, l'amo", totes: "L'amo, l'amo..." Quan venia l'amo ja...

El Vilumara. I venia molt sovint per això el Vilumara, entrava molt sovint a dintre la...?

No, un cop o dos a la setmana però feia el "vistazo" per la fàbrica i tornava a marxar, però que ell no deia res.

I no parlàveu amb ell per res?

No, no, no.

Perquè si teníeu algun problema o alguna cosa a qui l'havíeu de dir?

Al director.

Al director directament o s'havia de passar per mig d'algú?

No, "bueno", jo hi havia una senyora que era la que em donava les capsas de les bitlles buides i jo els hi portava plenes, i "allavorens"... es deia Laieta, i aquella també era soltera i vivia al carrer Josep Prats, però vora al carrer Santa Rosa, entens? I aquella, pobreta, m'estimava molt, pobre Laieta, a vegades m'acompanyava un fuster i em deia: "No te'n fiis, que té núvia", saps? Ella ho sabia. Però era molt maca i "allavors": "Laieta, això o allò?" I "allavorens" ho deien això, però ella era al darrera el taulell, és on hi havia el Calvís i hi havia el Salvadoret també, un noi que ara viu aquí també als blocs, però aquell va marxar a treballar a un altre "puesto", i "bueno", aviam, el Pujol també, no sé si t'han dit el Pujol.

No, no me l'havien dit.

Sí... Josep Pujol es diu aquest.

No, no, no el conec pas.

Aquest vivia abans al carrer de l'Ajuntament, a la mateixa "cera" de l'Ajuntament, una mica més avall, però aquest es va fer molt... Diu que és ric, no sé.

Escolti, i amb la família dels Vilumara i així, la família havia vingut, la dona i les filles i tot això?

Sí, "bueno", en festes diguessim maques, diguessim, sí, però "bueno", la dona jo només la vaig conèixer, ja dic, el dia que va vindre que em vaig casar. Parlar amb ella no vaig parlar mai més.

I quan va morir el pare del Vilumara, o sigui, el senyor Vilumara...

No me'n recordo, poder no hi era o... jo no m'en recordo de...

Escolti, i això que en aquesta època era molt habitual, que si una família de treballadors tenien algun problema o necessitaven parlar amb un metge important o coses així, vostè sap si els Vilumara havien ajudat a algú a alguna cosa així?

Sí, si un es volia fer capellà i tot això també. Sí, tot això sí. Sí, això sí. Sí, ja dic, jo coses així sí sé que havien ajudat, però no... a casa no, diguessim.

I a dintre la fàbrica, dels treballadors i així recorda si hi havia algun sindicat o algun comitè?

No, no, una vegada va haver una vaga, no sé si va ser dels tramvies o no sé de què va ser, i nosaltres erem unes nanas i què fan les nanas? A la vaga. I no vem entrar, vem quedar al carrer i n'hi van haver 3 o 4 que van entrar, i a aquelles els hi van regalar un "corte" per un vestit, i a nosaltres no.

Però no les van castigar tampoc.

No, però nosaltres no vem tindre vestit, ja, ja. Això tu si t'hi trobes lo d'això... Llavors havia vaga, "pues" a la vaga!

“¡Venga, fiesta!”

Vem anar al carrer. Vem anar però ens vem quedar fora i la María Saludes, que ara ja és morta, pobreta, que vivia al carrer Roselles, era amiga d'aquesta, de la Baltasana, que la germana de la Baltasana vivia aquí també i també hi treballava, la Conxa Quevedo es deia. "Pues" la María Saludes va entrar i 2 o 3, i a aquestes les hi van regalar un "corte" per un vestit i a nosaltres no, ja, ja.

I recorda alguna altra vaga o alguna cosa així?

No, ja no me'n recordo.

O algun piquet o alguna cosa de problemes de treballadors i tot això?

No, problemes a dintre no, no.

I vostè de la seva mare i la seva àvia havia sentit explicar alguna cosa de quan la guerra civil?

"Bueno", es que a la iaia jo ja no la vaig... diguessim, es va morir i no la vaig conèixer diguessim, i la mama no. La mama ja no devia treballar quan la guerra, perquè del front del papa i tot això sí que la mama explicava, però ja no devia treballar tampoc la mama.

Escolti, després per Nadal i així feien alguna cosa amb les companyes, o quedaven per exemple, què sé jo, per Santa Llúcia, per anar juntes a fer alguna cosa...?

Sí, això sí, això sí, un dia anàvem a berenar a casa meva, un altre dia vem anar... "Bueno", a bars i tot això no s'hi anava, eh?, perquè no teníem cèntims, però sí que ho cel.lebràvem, fèiem berenars i coses, i a ca la María López diguessim, l'altra...

Sí, la de Barcelona.

Sí, la que viu a Barcelona, "pues" allà hi havia una casa que feien festes i anàvem a ballar i ens disfressàvem i estaven el Salvadoret i el Pujol... Llavors un noi que es va morir de Can Gomar també, el Josep Mª Gomar, que era molt "guapo", "pues" aquest noi també venia, que anava amb la María López de Barcelona, "bueno", ballava amb ella, i es va morir, pobret, de... leucemia o "algo" així, que la Joana i jo anàvem a veure'l els diumenges, anàvem a missa i després anàvem a veure'l, pobret, estava molt malalt, es va morir... I ja dic, amb aquesta colla fèiem parelles entre nosaltres i fèiem festes i ballàvem i anàvem junts. Ens ho passàvem bé, era una colla molt maca, ja dic, nosaltres no vem tindre mai problemes, no, no.

Escolti, i de gent de fora de l'Hospitalet recorda si n'hi havia, o si ja van entrar després quan vostè ja estava a punt de deixar-ho o alguna cosa així?

Aquest que jo et dic que era fuster, que la Laieta deia que no... aquell venia, però es que no era fixo, venia a arreglar coses diguessim, però aquest no era de Hospitalet, però més gent que no ho fos no.

I dintre el barri quina fama tenia la fàbrica?

Ah, bé, bé.

Comparada amb altres fàbriques d'aquí a prop com Albert Germans, o la Tecla Sala?

La meua germana treballava a la FACIS i també, va treballar... Ella és més gran que jo, té 5 anys més que jo, i ella també hi va treballar bé... Lo que ella feia "turnos" i jo treballava tot el dia.

Clar, perquè m'havien comentat que de totes les fàbriques de l'Hospitalet Les Sedes era una de les que estava més ben considerada, perquè clar, era tot més net, no hi havia tanta brutícia, era potser...

Perquè escombràvem nosaltres! Escolta, i ens fèiem un farts, eh?

Perquè havien d'escombrar cada dia?

No, "bueno", les aprenentes, això les aprenentes, el dissabte netejàvem totes les naus, repartien les escombres als telers i cadascú s'escombrava... perquè hi havia una pila d'escombres, en un "cuarto" una pila d'escombres, repartien les escombres als telers i els telers escombraven el seu troset, els "pasillos" i tot, i havíem d'escombrar les serradures, i allò era fotut. I això ho fèiem les aprenentes. Després hi va entrar una que es deia Balmanya, que les seves germanes treballaven a la FACIS i es veu que aquella hi va haver "jaleo", i es veu que aquella va ser la que... "llavorens" no van anar més a escombrar, però...

Què vol dir que va haver "jaleo", que ho feia malament?

No, que es va exclamar... Es que aquella, el Raul, el seu germà i la seva germana i tot, ja treballaven a la FACIS, aquella era la petita, i desde que ella... no sé què va passar, que devia haver soroll, perquè després ja no vam anar més a escombrar, però les aprenentes totes vem passar escombrant, ja ho crec.

Escolti, vostè després va seguir una mica la evolució de la fàbrica desde fora, perquè clar, com que es seguia relacionant amb les amigues i amb tothom...

Amb tots, amb tots, sí, encara ara.

Vostè va seguir el procés de quan va començar la cosa a anar de baixa, i del tancament i tot això?

Sí, perquè el Rafael, la germana del Rafael, el seu marit, que ara ja és mort també, és cosí germà del meu home i el Rafael ens parlava i ja dic, amb tots: "I què féu?" I d'això, malament, que anava malament i "bueno", em van anar dient fins que ja no... I ara tornen a haver... totes les tèxtils tornaran a l'aigua altra vegada, ara més, perquè avui he sentit a dir que tot ho faràn a Xina es veu.

Clar, els hi surt més barata la producció.

Aquí tot va a l'aigua. A Mataró i tots aquests puestos que hi ha tantes empreses familiars que tenien telers d'aquest de llana i tot això, es veu que aniràn tots a l'aigua.

Escolti, hi ha alguna anècdota o alguna cosa, això tipus que m'havia explicat del Dijous Gras o alguna cosa així, que li agradaria que es recordés?

No sé, fora d'aquesta no sé...

"Bueno", si pensa en alguna ja... torno a passar.

Sí, perquè d'aquesta sí que me'n recordo molt, perquè ens vem portar totes les truites allà amb una il·lusió, i ell ens esperava a la porta... Aquest home, com que no feia res en tot el dia, tenia que... Era un "tiarro", i sempre et feia alguna, i nosaltres ens en rèiem, perquè era una mica... Pobre home, no devia ser dolent, era la seva feina, no feia res més només que vigilar.

Molt bé. "Pues bueno", moltíssimes gràcies...

Ja dic, lo que et puc explicar...

Jo ja estic contentíssima, que m'ha explicat moltes coses.

De 6 anys, ja dic, estimant-se si que tots els que vam treballar a tots, ja dic...

Molt bé, o sigui, té un bon record.

Sí, jo sí, ja dic, vaig plorar i tot, perquè jo no sé, era com a casa meva, no sé...

Molt bé, moltíssimes gràcies.

Rèiem molt i escolta'm, i amb els nois també. Van ser uns anys... El Josep Calví, el seu germà havia festejat amb la meva germana, que viu a Andorra, una casa que hi ha de cotxes molt important a Andorra, al entrar a Andorra, a Sant Julià, és del seu germà, del Josep. Havia festejat... "bueno", allò que anàvem... crios també, i el Josep quan veia alguna cosa deia: "Cuidat" Mariona, això! "Cuidat" Mariona, allò!" Saps? M'avisava, perquè ell semblava un pare per mi, perquè ell era més gran, però no, no, ens portàvem tots molt bé.

Molt bé, "pues bueno", vaig a parar la gravadora ja.

Sí.